

شاهنامه چاپ مسکو رونویسی با غلط‌های بسیار است

دکتر **جلال خالقی مطلق** در سال ۱۳۱۶ در تهران متولد شد و تحصیلات دبیرستانی را در این شهر به پایان رساند. دوره‌های تحصیلات دانشگاهی را در آلمان گذراند و در سال ۱۳۴۹ (۱۹۷۰) از دانشگاه کلن در رشته‌های شرق‌شناسی، مردم‌شناسی و تاریخ قدیم درجه دکتری گرفت. وی از سال ۱۳۵۰ (۱۹۷۱) در بخش مطالعات ایرانی در دانشگاه هامبورگ مشغول به تدریس زبان و ادبیات فارسی و فرهنگ ایران بوده است.

«گفتاری در شیوه تصحیح شاهنامه و معرفی دستنویسها»، «سخن‌های دیرینه: (سی گفتار درباره فردوسی و شاهنامه)»، به کوشش علی دهباشی، «حماسه: پدیده‌شناسی تطبیقی شعر پهلوانی»، تصحیح کردند. «گل رنجهای کهن: برگزیده مقالات درباره شاهنامه فردوسی»، به کوشش علی دهباشی، «یادداشت‌های شاهنامه (با اصلاحات و افزوده‌ها)»، «شاهنامه از دستنویس تا متن: جستارهایی در معرفی و ارزیابی دستنویس‌های شاهنامه و روش تصحیح انتقادی متن»، از کتاب‌های خالقی مطلق هستند.

البته فعالیت‌های این پژوهشگر به این آثار خلاصه نمی‌شود و تألیف بیش از صد مقاله و نقد تخصصی درباره تاریخ، فرهنگ و ادبیات ایران، به ویژه در حوزه شاهنامه شناسی و ادب حماسی بخش دیگری از نوشته‌های وی به شمار می‌آیند. اما مهم‌ترین اثر جلال خالقی مطلق، تصحیح شاهنامه فردوسی در هشت دفتر است که در طول بیست و چند سال در نیویورک با بازبینی پنجاه شاهنامه و انتخاب ومقایسه پانزده نسخه صورت گرفته است و گونه‌ای تصحیح انتقادی از شاهنامه را ارائه داده است. گفت‌وگوی ایبنا با این مولف و پژوهشگر را که به بهانه سالروز تولدش انجام گرفته است در ادامه می‌خوانید.

***

آقای دکتر تصحیح شما از شاهنامه فردوسی اثر سترگی است که بی‌تردید در تاریخ ادبیات ماندگار خواهد شد. چه زمانی بود که به فکر این تصحیح از شاهنامه افتادید؟

پیش از تصحیح شاهنامه‌ای که من انجام دادم، نسخه‌هایی که از شاهنامه فردوسی وجود داشت، چندان نسخه‌های معتبری نبودند. حتی فهرستی از این نسخه‌ها موجود نیست. تصحیح شاهنامه در گذشته از این قرار بود که مصحح، نسخه‌ها را جلو خود می‌گذاشت و از یک نسخه برای تصحیح پیروی می‌کرد. بعدها در ایران دانشمندانی مانند مینوی، نفیسی و امثال اینها بخش‌هایی از شاهنامه را به صورت انتقادی تصحیح کردند. البته همه این تصحیح‌ها در زمان خود اعتبار داشتند و براساس این چاپ‌ها، تحقیقات خوبی انجام شد.

یعنی به گفته شما مصححان قبلی بیشتر کلیات اثر را ارائه کرده‌اند، نه این که بر جزئیات دقت کنند؟

بله. نکته مسلم این است که این تصحیحات در زمان خود بسیار مفید بودند تا این که دانشمندان روسیه خواستند چاپ انتقادی از شاهنامه به دست دهند.

شما در مقاله‌هایی که تألیف کرده‌اید بر شاهنامه چاپ مسکو، که هم‌اکنون شاید تصحیح آن بیش از شاهنامه‌های دیگر در بازار است، اشکالاتی گرفتید. چرا شاهنامه چاپ مسکو را نمی‌توان قابل اعتماد دانست؟

به دلیل این که روس‌ها روششان بیشتر غیر انتقادی است؛ یعنی پیروی از اقدم و اصح نسخ است و یک نسخه را اصل قرار می‌دهند. بر این اساس روس‌ها نسخه‌ها را به معنای واقعی معرفی نمی‌کنند. آن زمان روس‌ها برای کتاب هزینه‌ای نمی‌کردند و به آنچه در کشور خود داشتند، قناعت می‌کردند و قاعدتاً ارزش آن را بیش از سایر نسخه‌ها بالا می‌بردند و به نسخه‌های خطی که خود دارند بیش از اندازه اعتماد می‌کردند. با استفاده از همین روش چاپ مسکو را تهیه کردند اما چاپ مسکو چیزی بیش از رونویسی با غلط‌های زیاد از نسخه لندن نیست.

در تاریخ ادبیات فارسی آثار حماسی زیادی خلق شده است. به اعتقاد شما وجه تمایز کار فردوسی با سایر شاعران حماسه‌سرا در چیست؟

خدای نامه‌ای که مأخذ فردوسی بوده، یک مأخذ تاریخی داشته است. در این خدای‌نامه داستان‌ها تنها به جنبه پهلوانی منحصر نبودند و در شاهنامه به داستان‌های حکمی و پند و اندرز بسیار برمی‌خوریم. فردوسی شاعر نسبتاً بهتری نسبت به شاعران هم‌عصر خود بود و تفاوت بین شاهنامه و حماسه‌های دیگر از نظر موضوع و توانایی شاعر است. وقتی مخاطب رستم و اسفندیار را می‌خواند احساس می‌کند در صحنه است. در حقیقت فردوسی در این داستان‌ها زندگی کرده، اشخاص داستانی خود را پروراند و ستوده کرده است.

اگر بخواهیم مقایسه‌ای میان شاهنامه و آثار حماسی جهان داشته باشیم، چه تفاوت‌هایی میان کار فردوسی با آن سراینندگان دیده می‌شود؟

ایلیاد و ادیسه هومر زیبایی خود را دارد اما در شاهنامه با گره مواجه هستیم. زبان شاهنامه در میان داستان‌های دراماتیک می‌شود و پایان آن تراژیک. اختلاف عقاید در میان پهلوانان شاهنامه بسیار به چشم می‌خورد. شاهنامه یک حماسه است که با کوچکترین تغییر می‌تواند درام شود و روی صحنه برود. در حقیقت شاهنامه ماهیت درامی دارد که در هیچ یک از حماسه‌های دیگر جهان این موضوع را شاهد نیستیم.

آنچه را امروز در زمینه تحقیق و تصحیح شاهنامه صورت می‌گیرد، چگونه ارزیابی می‌کنید؟

نکته‌ای که در کار جوانان پژوهشگر ما دیده می‌شود این است که چه در مطالب شفاهی و چه مکتوب، بدون پشتوانه پژوهش صحبت می‌کنند و متأسفانه بیشتر این گفته‌ها منتشر می‌شود. در نتیجه زمانی که فردی موضوعی را پژوهش کرده سخن می‌گوید با فرد دیگری که بدون پژوهش سخنی را مطرح می‌کند، اختلافاتی به وجود می‌آید و مردم دچار گمراهی می‌شوند. البته بخشی از این موضوع از آن ناشی می‌شود که نقد عالمانه و بی‌طرفانه وجود ندارد که گاه را از گندم جدا کند.

منبع: خیرگزاری کتاب (ایبنا)